

УДК 94 (477)

ГАЛИЦЬКИЙ КОРОЛЬ КОЛОМАН I ТА ПРОЦЕСИ ПЕРШОЇ ПОЛІТИКО-РЕЛІГІЙНОЇ УНІЇ В ГАЛИЧИНІ В ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ XIII СТОЛІТТЯ

В. С. Ідзьо

Український Університет, Москва
www.u-u-m.boom.ru, E-mail: vsidzo@mail.ru

У статті з'ясовується проблема феодальної війни в Галичині, яка привела до захоплення цієї складової частини Русі-України угорськими та польськими феодалами. Основний акцент концентрується на утворенні Галицького королівства, першому королі Коломану I та процесах першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття.

Ключові слова: *Русь-Україна, Угорщина, Польща, Галичина, Галицьке королівство, Галич, король Коломан I, Галицький, король Галичини Коломан I.*

Утворення Галицького королівства пов'язується з вокняжінням боярина Володислава Кормильчича з волі угорського короля Андрія II. В той час, коли Андрій II воював у власній країні із своїми вельможами, Володислав Кормильчич настільки укріпився в Галичині, що зумів відбити напад не тільки руських князів, але й могутнішого краківського князя Лешка, що й заставило останнього на дипломатичний хід проти Володислава.

Як наголошує Галицько-Волинський літописець: «Не змігши прийняти Галича, Лешко краківський звертається листом до короля угорського короля Андрія: «Не гоже боярину князувати в Галичі. Та візьми-но дочку мою за сина свого Коломана і посади їх в Галичі» [10, с. 729-731; с. 161–167; с. 130–142].

Як бачимо, зміцнення Володислава дуже налякало польського князя Лешка і заставило останнього дипломатичним шляхом усунути боярське правління в Галичині. Причин наполягати на зміщенні Володислава в польського князя було предостатньо.

Із свідчення польських джерел нам стає ясно, що жителі Кракова теж повстали проти свого князя. Можна вважати, що наявність галицької боярської республіки мала вплив на розвиток подій у Польщі, що може говорити факт виступу краківських вельмож проти князя Лешка, що заставило краківського князя шукати швидкого виходу з важкого становища. І вихід був знайдений, і саме він привів до утворення Галицького королівства. Сама пропозиція краківського князя з перетворення Галичини на окреме європейське Галицьке королівство дуже сподобалася угорському королеві Андрію II, однак він, розуміючи реалії, не поспішав замінити правління Володислава в Галичині.

Польському князеві, як наголошує сучасний український М. Ф. Котляр, довго довелося вести переговори, щоб переконати угорського короля піти на такий «зухвалий перед усіми князями Русі» крок. Однак внаслідок бажання бачити свого сина Коломана королем Галичини і довгі переконання в цьому феодальній верхівці Польщі все це дозволило угорському королеві схилитися до угоди, згідно з якою боярин Володислав мав бути усунений від влади в Галичині, а його син Коломан стати першим королем Галицьким.

Загалом формально обидва володарі ніби знову піклувалися про Романовичів, що дало останнім право зайняти Володимир як компенсацію за Галичину, однак щодо вирішення долі останньої, то Романовичів тут немовби не існувало, вона без їх згоди була поділена на Спаській нараді між Угорщиною і Польщею. При зустрічі Андрія і Лешка в м. Спші в 1214 році був укладений договір з багатьма пунктами й умовами. Ось головні з них: Трирічну польську княжну Соломею було обвінчано з угорським королевичем Коломаном. Унаслідок цього шлюбу, який благословив Папа Римський, створювалось Галицьке королівство, на чолі якого повинна була стати угорсько-польська династія. План включення Галицького королівства в західноєвропейський світ зайшов так далеко, що Андрій II, що був тісно зв'язаний з папським престолом, звернувся до папи Інокентія III з проханням доручити угорському архієпископові «помазати» угорського принца Коломана на короля Галичини. За це папі обіцяли включення Галицького королівства в лоно союзу католицьких держав і запровадження унії Галицької церкви з Римською. Папа погодився і через певний час – узимку 1215 року Коломан був коронований на короля Галичини. Як компенсацію за утворення королівства Галицького польський князь згідно із Спаською умовою отримав західну Галичину з її стародавнім центром Перемишлем. Окрім угоди, Лешко краківський утримував захоплені раніше забузькі землі: «Берестя, Угровськ, Верещин, Стоп'є, Комів». Зважаючи на прихильну до Романовичів європейську громадську думку і загальне співчуття законним володарям України-Русі, союзники повернули їм місто Володимир, що стало важливим політичним актом у подальшому утвердженні Романовичів на Волині [7, с. 49–50; с. 130–142].

М. С. Грушевський з цього приводу вважав, що хоча Лешко й Андрій забрали собі Галичину, однак змушені були зробити вигляд, що підтримують права княгині Анни на Волинське князівство і посадити у столичному Володимирі Данила [1, с. 19–20]. Таким чином, актом Спаського договору Українська держава була розділена на ряд князівств, які опинилися: Галичина – під угорським, Волинь – під польським протекторатом. З однієї її основної частини її розчленителі взагалі утворили незалежну Галицьку державу з угорсько-польською правлячою династією на чолі. Слід зауважити, що з проектом поділу «Романової держави» виступив не угорський король, який до цього часу вважав Українську державу за васальну від Угорщини і з цього приводу опікувався Романовичами, а Лешко краківський, який за будь-яких обставин намагався

вжити Володислава з Галичини, що і спричинило Спільську угоду. Як бачимо, ініціатором Спільського договору була польська знать. На думку М. С. Грушевського, його автором був краківський каштелян Пакослав, якого наш літопис називає «другом Романовичів» [1, с. 30–31]. Радянський дослідник В. Т. Пашуто вважав, що княгиня Анна в особі каштеляна Пакослава мала дорадника і друга при краківському дворі, послугами якого, звичайно не безкоштовними, користувалася у скрутний для себе час. Власне він як впливова особа при дворі Лешка виклопотав Володимира для Романовичів, що було важливою дипломатичною перемогою, яку не можна недооцінити, якщо розглядати її через призму подальших фактів і тих обставин, що договір у Спільші виявився нетривким і колишні союзники, що так ретельно розробили план розподілу староукраїнської держави, стали найлютішими ворогами. В тому ж році Андрій II за намовою галицьких бояр повважав, що його син король Галичини повинен володіти усією Галичиною і відібрав у польського князя західну Галичину з її основними центрами Перемишлем і Любачевом [9, с. 200–201; с. 130–142].

Допоки тривали широкомаштабні переговори з втілення спільського проекту, малолітня польська княжна Соломея стала дружиною угорського королевича Коломана, перебувала при угорському дворі і з радістю чекала на благословення папи Інокентія III. В цей же час унаслідок широкомасштабних переговорів, які проходили за прямої участі римської курії, було вирішено ліквідувати боярське правління Галичиною. У зв'язку з цим у Галичину було вислане велике військо, яке прийняли з радістю бояри. Володислав, очевидно, не чекав будь-яких злих намірів угорського короля Андрія II, не чинив спротиву, натомість був схоплений і висланий в Угорщину, де, як наголошує літописець і помер у засланні.

У цей час, як бачимо з аналізу сукупності джерел, Галичина своїми соціально-економічними відносинами, політичним улаштуванням була готова на перетворення незалежного Галицького королівства. Вона як економічно, так і політично більше тяжіла до Заходу, знала його політичний устрій і нічого не бачила поганого для утвердження цього ладу у своїй країні. Особливо безболісно в Галичині утверджувалися порядки угорського королівства, і саме після того, як угорський король видав у 1222 році для своїх вельмож так звану «Золоту буллу», яка надавала управителям великих і середніх латифундій широкі права і привілеї при королівському дворі. Дана булла поширювалася і на галицьких бояр, проугорська партія яких, а інколи і вся корпорація галицьких бояр ставили Галичину в номінальну залежність від угорського королівства. Політична діяльність галицьких бояр у своєму політичному житті спиралася на постулати «Золотої булли» угорського короля Андрія II, які використовували у політичних змаганнях з руським князями. Наданням таких привілеїв галицьким боярам угорський король Андрій II прив'язував Галичину до політичної системи Угорського королівства і союзу католицьких держав узагалі, що було його головним завданням і одним з ос-

новних напрямків східно-європейської політики [5, с. 229–262; с. 137–171; с. 48–51; с. 48–51; с. 171–195; с. 222–228; с. 141–145].

З цього приводу слушним здається судження Д. Зубрицького, який вважав, що зростання політичного впливу Угорського королівства в Галичині можна пояснити політичною і торгово-економічною стабільністю в цій країні. Феодальні війни в Україні-Русі, зокрема в Галичині і на Волині, приводили до хаосу, дестабілізації міжнародної торгівлі як основного джерела доходу скарбниці бояр і князів і заставляли бояр і торгово-економічну знать переходити під протекторат Угорського королівства [2, с. 60–61]. Російський дослідник В. М. Татищев відзначав, «що ненависть до руських князів Ігоревичів, які непорядно жили, за країну не дбали, багатьох жінок і чесних дівиць гвалтували, багатьох знатних звинувачували невинно і доми їхні розграбовували, а самих згодом убивали без суду, утвердженого в Галичині, заставила галицьких бояр Галичини просити угорського короля посісти їхній престол або утворити з Галичини окрему державу – Галицьке королівство й утвердити на престолі галицькому його сина Коломана». Як показує хід політичних подій, не дивлячись на те, що бояри просили короля взяти під протекторат Галичину, сам угорський король не поспішав втручатися у феодальну війну в Україні-Русі. Він бачив, що великі феодалі староукраїнської держави ще досить могутні. Утверджені торгово-ремісничою знаттю в Галичині, Ігоревичі як законні спадкоємці Ростиславової династії з точки зору феодального права не давали угорському королеві можливості включитися у боротьбу за галицький престол. Король на цьому етапі обмежився переговорами, які проводив з галицькою знаттю щодо релігійної унії, яка, на думку короля, повинна стати гарантом політичної стабільності. Однак переговори про віру затяглися, наголошував В. М. Татищев, зате питання протекторату Галичини і вигнання Ігоревичів було з часом схвалене угорським королем. Він, надавши галицьким боярам усю повноту повноважень для розв'язання цього питання, яке виражалось у наданні чотиритисячного війська з воеводами, сам особисто вирішив не втручатися у хід політичної війни в Україні-Русі. Галицькі бояри з угорським найманцями, прийшовши таємно до Галича, так, що Ігоревичі про це не знали, й ув'язнивши останніх, зчинили над ними суд. Згідно з вироком суду їм інкримінували звинувачення за декількома пунктами галицького законодавства:

пункт 1-й – недотримання «ряду» – договору про управління Галичиною, який був клятвено завірений Ігоревичами, що вони будуть управляти Галичиною за дорадою галицької боярської думи;

пункт 2-й – убивство бояр без суду і розграбування їхнього майна, що заборонено старогалицькими законами;

пункт 3-й – гвалтування жінок і дівиць, що було заборонено і не відповідало нормами християнської моралі.

За злочини такого роду князів Ігоревичів присудили до повішання. Перед усім Галичем і гостями міста звинуватили Ігоревичів як лютих кримінальних злочинців, порушників норм феодального права і феодал-

льної моралі. За вироком суду, все награбоване Ігоревичами майно було роздано сім'ям потерпілих, тисячу гривень було відіслано угорському королеві як подяку за допомогу. Також до Буди була відряджена делегація, яка повинна була прохати короля, щоби він посів галицький престол. Король угорський, отримавши повідомлення, що «галицькі принци і барони» з князями своїми учинили, обласкав їх і внаслідок довгих переговорів домовився з ними, що вони сина його Коломана можуть взяти собі у володарі, а він попросить папу й утворить для них, бояр, окреме Галицьке королівство, а про віру, сказав він, ми поговоримо трохи пізніше, коли пізнаємо всі істини і винесемо ухвалу. На цьому наголошує російський дослідник В. М. Татищев, спираючись на джерела, які до нас не дійшли. Переговори були закінчені. Їхнім вінцем було підписання угорсько-галицького договору на право утворення Галицького королівства і на правління Коломана як законного володаря Галичини. Після підписання договору, за яким королевич Коломан повинен був стати галицьким королем Коломаном I, Андрій II вислав свого сина в Галич. Джерела свідчать, що прибулого угорського принца Коломана галичани зустріли з великою честю біля міста і посадили на галицькому престолі, і коронували на короля Галицького [12, с. 186–188; с. 130–142;]. Такий новий державний статус Галицького князівства виділяв його в незалежну центральноєвропейську державу, коріння якої слід шукати в незалежному хорватському князівстві до часу приєднання його в 993 році внаслідок відомої за київських джерел хорвато-руської війни. Сукупність джерел дає право наголошувати, що Велика чи Біла Хорватія – стародавня Галичина була приєднана до Київської Русі в 993 році і внаслідок політичного розвитку почала становити з кінця X століття одну із складових частин староукраїнської держави, яка під впливом політичних, соціально-економічних і культурних надбань кристалізувалась у Галицьку Русь, політичну могутність якої ми спостерігаємо з часу вокняження в Хорватії київської династії князів Ростиславовичів [3, с. 107–126].

Утворення Галицького королівства на початку XIII століття немовби знову, на новому витку історії, кристалізує державне ядро навколо Галича за західноєвропейським зразком, яке в подальшому стане домінантою у кристалізації староукраїнської держави від Дніпра до Карпат у часи українського володаря України-Русі Романа і його сина Данила. Однак таке гучне політичне утвердження угорського королевича в Галичині було короткочасним і не припинило, а тільки продовжило феодалну війну в Україні-Русі. Народ віддав перевагу угорському правлінню заради припинення феодалної війни в Галичині. Галичани вважали, що протекторат угорського королівства стабілізує торгово-економічні відносини, що на початковому етапі правління Коломана і сталося. Однак утвердившись, галицький король Коломан I, окрім стабілізації торгово-економічних відносин, вирішив «стабілізувати і релігійні відносини із Західною Європою», тобто провести і релігійну реформу, яка практично ще не мала реального ґрунту і потребувала часу для її впровадження. Однак намовлений визначними галицькими сановниками

король Коломан вирішив провести релігійну реформу дуже швидко. Йому здавалося, що це питання можна розв'язати внаслідок заміни священнослужителів православних на латинських. Не слід виключати однак, що якась частина Галича, можливо, бояри, була християнами латинського обряду, що нам підтверджує лист угорського короля Андрія II до Папи Римського, що «галицькі принци і барони готові приступити до унії з апостольською церквою, лиш би їм не забороняли їх стародавні обряди». Очевидно, й сам галицький король Коломан, посідаючи галицький трон, зобов'язувався вихреститися в православ'я або по крайній мірі не порушувати обряду грецького, про що свідчать джерела, які не дійшли до нас, використані В. Н. Татіщевим, які наголошують, що за порушення «Ряду з Галичем і впровадженням латинників» Коломана було вигнано руськими князями з Галичини. Ці свідчення хоч поверхово, однак дають право наголосити, що з Коломаном галичани теж уклали ряд-договір, який зобов'язував усі сторони його дотримуватися [12, с. 186–188; 130–142].

Однак сукупність фактів дає право говорити, що Коломан, ставши королем Галичини, спочатку не втручався у релігійні справи і спокійно сидів, приглядаючись до своїх нових підданих, як висловився М. Ф. Котляр «опосередкованому королівстві» [7, с. 52–53; с. 107–130–142].

Першорядне питання, яке постало на очолюваній ним боярській думі, – це питання складової частини Галицького королівства – Перемишльського князівства, яке згідно зі Спільним договором перейшло до Польщі. Сукупність джерел дає нам право наголосувати, що таким становищем були незадоволені як бояри, так і сам галицький король Коломан I. Зміцнення позицій Коломана, його підтримка галицькими можновладцями привели його взимку 1215 року до офіційної коронації на короля Галичини. Така нова політична реальність уже короля Галичини Коломана I не дозволяла останньому віддавати частину своєї Галицької держави навіть союзнику, навіть тестеві. Хоча офіційно між угорським королівством і польським великим князівством був підписаний договір про розділення Галичини, який по коронуванні Коломана утратив свою силу. Король Коломан, наголошують угорські дослідники, і чути не бажав, щоб частина його держави перебувала в руках поляків, з цього приводу він слав до батька найвизначніших із галицьких бояр з проханням допомоги йому в питанні повернення Перемишльського князівства до Галицького королівства. Щоб виправдати факт порушення Спільного договору і втручання угорського королівства у внутрішні справи Польщі, угорські історики ще в XIX столітті писали: «Офіційно між угорським королем Андрієм II і краківським князем Лешком був підписаний договір, який угорський король виконував, але ж галицький король Коломан I, частина земель якого перебувала в поляків, не підписував ніяких договорів і не мав перед поляками ніяких зобов'язань, і, дораджений галицькими баронами і принцами, бажав тільки одного – цілісності своєї Галицької держави. Його батько, угорський король Андрій II, рев-

но дотримуючись договору, самочинно не виступив на чолі свого великого війська проти поляків, однак це завадило йому поставити це ж військо під стяг «Штандарт» з великою Чорною Галкою, уже в короні, державний стяг галицького короля Коломана I, і останньому відібрати у поляків Перемишльське князівство, не порушуючи договору між Польщею і Угорщиною» [4, с. 40–75; с. 123–147; s. 141–145]. З цього приводу галицький літописець зазначав, «що Андрій II забажав володіти усією Галичиною для сина», а це значить, наголошував радянський дослідник В. Т. Пашуто, що Спільський договір виявився нетривкий. У цьому ж році після утвердження і коронації Коломана в Галичі Андрій II за намовою галицьких бояр вирішив, що галицький король повинен володіти всією Галичиною і відібрав Перемишль і Любачів у поляків. До війни не дійшло, бо угорська армія була явно сильнішою, і польський князь вдався до різного роду інтриг, щоб припинити володарювання юного короля Коломана в Галичі [9, с. 200–201; с. 130–142]. Отже, як бачимо, в перший рік правління галицького короля Коломана I була досягнута велика політична перемога, Галичина знову стала єдиною в етнічному і політичному розумінні, а накинута на неї роз'єднувальна Спільська угода скасована. Така політична стратегія юного галицького короля могла проводитися тільки за безпосередньої участі галицького боярства, на яке з 1215 року спиралися у своїй східній політиці угорські претенденти на галицький престол. Добившись єдності Галичини, король Коломан I і галицька боярська верхівка, яка його оточувала, вирішили зайнятися релігійною реформою. Як зауважував російський історик В. М. Татищев, посівши галицький трон, Коломан прикликав до себе двох єпископів католиків, які стали навчати галичан істинної віри, яку принесли їм із Риму, та галичани до католицьких місіонерів не прислуховувались і їх проклинали, хоча король Коломан різними способами – то утисканнями, то ласками примушував руське духовництво і знать до унії. Вельможі галицькі і єпископи, терплячи латинників, говорили своєму королеві, щоби він по обіцянках своїх і заключному договору був королем у Галичині за законами і релігією руською, а унію, яку він запровадив, скасував і священників латинських вигнав. Та король галицький, вельмож своїх не слухаючись, утверджував у Галичині католицьку віру (єпископію) і слухати не хотів про скасування унії. Це привело до того, що галицькі вельможі почали ображатися на свого короля, особливо після того, як дві головні церкви Галича були передані прихильникам унії, а православного єпископа вигнано з них. Та слід зауважити, що серед оточення короля Коломана було багато бояр, які завзято помагали своєму королеві Коломану впроваджувати унію в Галичині, за що отримували ще більші маєтності, титули і дарунки. Цих вельмож угорські джерела титулюють «галицькими принцями і баронами». Така непродумана релігійна реформа короля Коломана хоча мала певні результати з насильницького впровадження католицизму в Галичині, однак і викликала незадоволення серед частини бояр, торгово-ремісничої знаті і народу. Багато за протидію унії, наголошував В. М. Татищев, спираючись на

джерела, які до нас не дійшли, «було покарано, інші прийняли її через страх, інші через дари і ласку. Однак через насилля, перша унія в Галичині закінчилась поразкою її організаторів» [2, с. 189–190]. Хоча в Галичині під час правління Коломана припинилася феодальна війна і здавалось, що настала вже політична й економічна стабілізація, однак неправильний підхід до розв'язання питання релігійної реформи привів не тільки до краху самої унії, а й до припинення реформування Галицького королівства за західноєвропейським зразком. Правляча еліта Галичини й Угорщини реформування короля Коломана і його проугорської партії бояр сприймала як волевиявлення всього народу. Щоправда, причина такого розуміння проблеми була, адже Коломана при вступі на галицький трон підтримали всі верстви галицького суспільства, що давало право угорському королеві Андрію II писати папі Інокентію III, що «посадження Коломана на короля Галичини і злучення Руської Церкви з Римською, це волевиявлення усього народу». Документи свідчать, що вже в перший рік володарювання короля Коломана в Галичині в 1214–1215 роках, Андрій II поспішно писав папі, що «народ і барони галицькі всі виклопотали для себе у нього сина Коломана собі у королі і бажають приєднатися до Римської Церкви з єдиною умовою, щоби папа не відміняв їх стародавніх обрядів і дозволяв їм відправляти служби божі на мові слов'янській». Таким чином, поспішність Андрія II у своїй східній політиці очевидна – видаючи бажане за реалію, він спав і бачив свого сина на галицькому престолі. Папа, очевидно, теж вважав за перемогу католицького світу посадження на короля Галичини угорського принца Коломана. Як тільки, наголошував російський дослідник М. Н. Карамзін, архієпископ Гранський іменем Інокентія III возложив у Галичі на сина угорського короля Андрія II принца Коломана королівську корону і назвав його королем Галичини Коломаном I, а польську княжну Соломею королевою, цей володар ревно почав виконувати волю папи шляхом насильницького вигнання галицьких єпископів і священників, намагався запровадити в Галичині церковну унію. В цей же час, наголошував дослідник, народ, змучений незчисленними феодальними усобицями, війнами і заколотами бояр, зобов'язаний присягою королеві, не виступав проти останнього, однак частина бояр, торгово-ремісничої знаті, ображений сват краківський князь Лешко, боячись зміцнення у Галичині Коломана, намагалися шляхом найрізноманітніших інтриг вижити останнього з галицького престолу [6, с. 447–448; с. 130–142; с. 161–167]. Однак король Коломан, не дивлячись на спротив народу, робив усе, щоби в короткий час, як зауважував М. С. Грушевський, навечно приєднати шляхом златинізації Галицьку церкву до Римської. Однак ця ідея стала непопулярною в народі, хоча боярська адміністрація усе робила, щоби утвердити унію в Галичині. За ходом релігійних реформ у Галичині слідкував угорський король Андрій II, який у листі до папи в перебільшених тонах зображав її хід, заявляючи, що «галицькі барони і народ галицький готовий прилучитися до Римської Церкви». На жаль, про подальшу долю релігійної унії 1215 року ми не можемо говорити

надто конкретно, оскільки обмаль джерел, однак, як ми бачимо з тексту листа Андрія II до папи, останній захопився цією справою настільки, що задля швидкості реалізації унії випрохав у папи особливого легата, який терміново прибув у Галичину. Згідно із сукупністю проаналізованих джерел ми дізнаємося, що наміри папи були однозначні – створити Собор церкви, який ставив за мету злучення Галицької церкви з Римською церквою, та оскільки галицький король Коломан, не діждавшись легата, сам розпочав насильницьку унію, то будь-які переговори про собор легата з вигнаними з церков галицькими релігійними діячами стали неможливими. Щоб приховати від папи злодіяння і насильства над Галицькою православною церквою, угорські можновладці вирішили легата в Галичину не пускати, мотивуючи це тим, що «народ галицький повстав проти свого короля, і в такій ситуації він, угорський король Андрій II, зробить усе можливе, щоби галицькі єпископи прибули на Собор до папи». Однак, наголошує М. С. Грушевський, ми не маємо джерел, які б підтверджували, щоби галицькі церковні діячі у 1215–1216 роках брали участь у скликанні папою Соборі. Очевидно, не пустивши в Галичину папського легата, Андрій II добре зрозумів, що вона передчасна і впровадження її насильницьким шляхом підриває владу його сина Коломана [1, с. 32–33]. Однак король Коломан, спираючись на угорське військо та боярські військові загони, міцно тримався на престолі і для свого утвердження робив усе, щоби галицька знать допомагала йому реформувати Галичину за західно-європейським зразком. Характерно, що серед галицьких, як світських, так і духовних, феодалів у нього було багато прихильників. Такий висновок ми знову робимо з листа угорського короля Андрія II до папи Інокентія III і свідчень Галицько-Волинського літопису, згідно з яким ми дізнаємося, що Коломан проводив релігійну реформу в Галичині при цілковитій підтримці галицьких бояр, які займали всі ключові посади в управлінні Галичиною і в яких не було бажання міняти слабку владу угорського королевича, галицького короля Коломанка I на деспотичну владу руського князя. За таких обставин у Галичині кристалізується західноєвропейська система управління, яку очолювала проугорська партія бояр. Однак королівська влада в Галичині і її прихильники допустили одну, але значну помилку в управлінні Галичиною. Замість поступового зближення позицій у релігійному питанні шляхом проведення Соборів, запропонованим Папою Римським, королівська адміністрація вдалася до насильницького впровадження унії, що виявило незадоволення народу, частини бояр волинських, київських князів і зв'язаного з ними краківського князя Лешка, який шукав собі помічників проти Коломана в усіх куточках стародавньої Русі. Утворення Галицького королівства і швидке його зміцнення починали становити загрозу його власній державі, і Лешко почав проводити активну кампанію і протидіяти утвердженню Коломана в Галичині. Однак спротив Лешка проугорському правлінню був очевидний і до коронації Коломана. Як свідчать джерела, ще раніше, до коронації Коломана, Лешко краківський самотужки намагався заволодіти Галичиною, але успіху особливого не

мав і пішов на союз з угорським королівством лише з причин власної безпеки в Краківському князівстві, де знать почала проявляти аналогічні, як і галицькі бояри, сепаратистські прагнення. За таких умов у нього не було іншого шляху, як піти на невідгідний союз з угорським королем, прагнення якого полягало в поширенні угорського впливу в усій Галичині. Дуже швидко Лешко зрозумів, що зробив велику помилку, втрутившись у внутрішні справи Галичини, оскільки галицькі бояри, дізнавшись згодом, чия це була ініціатива – скасування боярського правління Галичиною, зробили в майбутньому все можливе, щоб звести нанівець укладення Спаської угоди і відібрати перемишльську і любачівську землі від Лешка. Власне вони, прийнявши угорського королевича на галицький трон, заклали камінь розладу добросусідських і союзницьких стосунків між Польщею і Угорщиною. Очевидно, вже в процесі підготовки до коронації Коломана на короля Галичини Лешко зрозумів загрозу утворення для Польщі Галицького королівства з угорським принцом на чолі і почав протидіяти його територіальній цілісності, відірвавши Перемишльську і Любачівську землі від Галичини. Такий крок Лешка став зрозумілим угорському королеві, й останній почав робити все для швидкого утвердження Коломана в Галичині. Уже в листі до папи Інокентія у 1215 році, який був написаний ще перед коронацією Коломана, Андрій II відзначав, що «необхідно якнайшвидше прислати для Коломана королівську корону, бо галицький народ не тільки відступить від свого короля, але й порушить присягу, яку він дав не тільки своєму королю, але й на послушність Римській церкві». Це свідчення яскраво говорить нам, що утворення Галицького королівства з уніатською, підпорядкованою Римові Галицькою церквою з угорським принцом на престолі явно позбавляло будь-яких можливостей поляків у майбутньому втручатися у внутрішні справи Галичини, ба більше, це загрожувало втратою галицьких надбань, що і сталося в майбутньому [13, р. 84–85; с. 161–167].

Сукупність проаналізованих джерел дає нам право наголошувати, що укладення Спаської угоди в Угорщині розглядали як явище тимчасове. Це, очевидно, розумів і Лешко краківський, який утверджував у цей час свої позиції на Волині. Листи угорського короля до папи яскраво засвідчують нам його позицію після коронації Коломана. Андрій просив папу вислати свого посланця до Лешка, пригадати їхній родинний союз, зробити все, щоби польський князь надав допомогу своєму зятеві галицькому королеві, який відбивався від власного народу в Галицькому замку, від ближніх сусідів [13, р. 84–85; с. 161–167]. З цього листа, написаного Андрієм II до папи по дорозі до Галича, ми бачимо, що вже в 1215 році союзу Угорщини з Польщею не існувало, дораджений галицькими боярами, Андрій II не збирався виконувати спаських пунктів договору. На його думку, як це наголошує Галицько-Волинський літопис, «Галичина потрібна була йому для його сина ціла», що виключало за будь-яких обставин володіння Перемишльською і Любачівською землями Лешком краківським. Зараз нам важко собі уявити, хто був ініціатором

заколотів у Галичині під час коронації Коломана на короля Галичини, адже, як нам відомо, у заколотах брали участь союзні Лешкові волинські князі. Можливо, як наголошував М. С. Грушевський, Лешко і не брав активної участі в галицькій повстанні і навіть у поході волинських князів, однак Андрій II, розуміючи, хто закулісно управляє безпорядками в Галичині, не дочекавшись, доки збереться велика сила угорського війська, з передовими полками виступив походом у Галичину. Угорське рицарське військо було набагато сильніше від польського чи волинського, тому до сутичок не дійшло. Андрій II швидко припинив безпорядки і відновив реальну владу в Галичині сина короля [1, с. 35]. Як бачимо, виступи проти галицького короля Коломана I почалися лише з релігійних питань. З цього приводу російський історик М. Н. Карамзін зауважував, що, можливо, галичани внаслідок встановлення порядку і широких торговельних відносин із Західною Європою були вже задоволені своїм королем Коломаном, який тихо сидів у своєму галицькому замку з воєводами і пихатими галицькими боярами. Очевидно, при такому розкладі Коломан заклав би початок угорської династії на галицькому троні, якби правив розсудливо і справедливо. Але через надмірне улещування частиною галицьких вельмож і нерозумне впровадження унії король Коломан почав бути нелюбим у народі. Народ спочатку мовчав, пам'ятаючи про присягу щодо свого короля, але бажання повернути всіх своїх підданих у латинську віру зустріло в галицькому суспільстві протидію. Цілком можливо, що всі ці суперечності в галицькому суспільстві розпалював краківський князь Лешко, в якого відібрали Перемишль з Любачевом. Такі вчинки колишнього союзника угорського короля викликали в нього таку злобу, що він, не дивлячись на те, що його дочка Соломея була галицькою королевою, вирішив відітнути своєму зятеві. Не маючи сили вступити у відкриту війну з галицьким королівством, він вирішив виживати Коломана з Галича шляхом різноманітних інтриг [6, с. 447–448; с. 130–142; с. 161–167]. Інтриги польського князя Лешка, які він проводив проти галицького короля Коломана, мали певний успіх, оскільки обидва володарі у своїй зовнішньополітичній діяльності допустили ряд серйозних промахів. Католицьке духовництво і король Коломан, не дочекавшись рішення папи і присланого для вирішення релігійної унії легата, який прибув у Галичину для ведення переговорів з галицькими православними духовними ієрархами з приводу унії і скликання з цього приводу Собору церков, розпочав сам упроваджувати унію. Насильницька унія викликала незадоволення в народі. Цим зразу ж скористався польський князь Лешко, який після проголошення Римським Папою Коломана королем Галичини побачив невігоди існування галицького королівства для Польщі. Зміцнення угорського впливу в Галичині означало ізоляцію Польщі від Київської Русі і загрозу польським володінням не тільки з південного заходу, але й зі сходу. В цей же час у Галичині проходили процеси, які привели до утисків православної церкви, що використав князь Лешко, який почав підбурювати руських князів до походу на Галич. Розголос про утиски галицького єпископа угорською

адміністрацією яскраво відображений у Воскресенському літописі: «Угри вигнали з церкви єпископа та попів, а латинських привели служити». Таким чином, унія в Галичині у 1215–1216 роках не була явищем добровільним, – її вводила адміністрація короля Коломана насильницькими методами. Утиски народу, торгово-ремісничої знаті і частини бояр викликали великий гнів, який привів до повстання проти прихильників релігійної унії. Однак сама унія, як це ми бачимо з документів, проводилася за сценарієм не Римської церкви, а суто з ініціативи проугорської партії бояр на чолі з її ставлеником королем Коломаном. Уся ця суспільна група намагалася провести унію шляхом заміни священнослужителів, витіснивши тим самим православний обряд і запровадивши католицький. Однак така тактика отримала осуд і у самих ієрархів католицької церкви, які вважали, що світські володарі не повинні втручатися в релігійні справи Галичини і вислали задля розв'язання цього питання спеціального легата, який мав закликати православних архієреїв Галичини на Собор, на якому власне і мали розв'язати всі питання за умовами злучення православної церкви Галичини з вселенською католицькою. Однак угорські можновладці, вважаючи себе правомочними впроваджувати унію, відхилили участь легата Папи Римського у з'ясуванні цієї складної проблеми. Російський дослідник В. М. Татищев з цього приводу правильно наголошував, що вигнання православних священників і єпископів було справою рук католиків бояр, які улесливо догоджали своєму королеві Коломану, намагаючись за впровадження унії одержати при його дворі нові чини і земельні наділи. Всі почуті від народу нарікання про унію передавали Коломану, за що багато, в тому числі і знатних людей, було замучено [12, с. 186–189; с. 130–142]. Такі насильницькі дії адміністрації короля Коломана вже не могли привести православне духівництво Галичини до будь-яких конструктивних переговорів про унію. Угорський король не бажав показувати реальну картину насилля, у зв'язку з чим не пустив у Галичину для переговорів легата папи. На підставі чинних документів ми можемо твердити, що місія легата була найбагородніша. Він особисто бажав запросити руських єпископів Галичини на Собор, на якому мали бути врегульовані всі суперечливі питання унії, тобто підпорядкування православної церкви в Галичині римському архієреєві. Однак, як зауважував І. П. Крип'якевич, угорський король Андрій сам хотів добитися пальми першості у розв'язанні цього складного питання, та, не будучи досвідченим у такого роду питаннях, він вдався до насилля, що унеможливило повнокровне проведення унії вже в 1215–1216 роках [8, с. 89–90; с. 60–81]. У листі до папи Інокентія III угорський король Андрій II мотивував неможливість в'їзду легата до Галицького королівства тим, що народ галицький повстав проти галицького короля і, обложивши Галицький замок, вимагав скасування унії. Стривожений Андрій за долю Галицького королівства навіть попрохав папу, щоб той спонукав краківського князя допомогти придушити повстання народу в Галицькому королівстві [13, р. 84–85; с. 161–167]. Отже із вищенаведених джерел ми бачимо, що угорський король

Андрій II у своїй східній і зовнішньополітичній діяльності завжди перебільшував реалії свого володарювання Галичиною і досягнутих там успіхів – як політичних, так і в питанні релігійної унії, що в першу чергу цікавило Папу Римського. Як бачимо з документів, коли він у 1188 і 1189 роках короткочасно заволодів Галичиною, то, посівши галицький престол, ненадовго почав титулувати себе королем Галичини – «*Rex Hallitiae*» і відразу ж доповів папі, що він посів галицький престол на просьбу бояр і народу галицького – «*uod principes et populus Haliciensis humiliter a nobis postularunt*». Згодом, ще не утвердившись в Галичині, він почав вихвалитися на всю Європу, що утвердив на галицькому і королівському престолі свого сина Коломана. Щоб утвердити в папі думку в законності своїх вчинків, він наголошує, що галичани бажають з'єднатися з Римською церквою і скоріше бажають бачити на галицькому престолі свого помазаного і коронованого на галицького короля папою сина Коломана. Якщо все це було так, як писав Андрій II до папи, то чому він боявся пускати на переговори з руськими православними єпископами папського легата, який і мав повноваження вести всі переговори про унію? Очевидно, угорський король не бажав показувати реальну картину своїх діянь, не хотів, щоб папа знав правду його релігійних реформаций у Галичині. Ним рухали тільки політичні амбіції, визнанням яких від апостольського престолу він утверджувався як один з наймогутніших і найдіяльніших західноєвропейських володарів в Європі. Сам факт утворення нового королівства в Центрально-Східній Європі під безпосереднім угорським політичним протекторатом давав право Андрієві II зайнятися й питанням релігійного реформування. Однак розумний папа Інокентій III, розуміючи, яким пагубним може бути насильницьке злучення католицької і православної церков світськими можновладцями, вирішив делікатно поставитися до розв'язання цього непростого питання, виславши для цього в Галичину легата. Згідно зі свідченнями джерел ми знаємо, що місія легата полягала в тому, щоб для розв'язання такого складного питання, як унія церков, закликати руських єпископів на вселенський Собор і на ньому розв'язати всі складні проблеми унії. Однак, як зауважував І. П. Крип'якевич, амбіції угорського короля Андрія II були настільки великі, що методів для проведення унії він не вибирав, а легата, щоб затушувати невдачу своїх реформаций у Галичині, не пустив на зустріч з галицькими православними єпископами [8, с. 89–90; с. 60–81]. Якби папський легат, наголошував Д. Зубрицький, явився у Галич і побачив, як адміністрація новопомазаного короля Коломана без дозволу папи впроваджує унію, то невідомо, яка була б реакція папи. Отже, наголошував дослідник, після скоєних великих злочинів у Галичині адміністрацією Коломана, поява там папського легата була небажана для його батька угорського короля Андрія II. Цілком можливо, що про «реформування» Андрія II стало відомо і папі від обтяженого злобою за втрату земельних надбань у Галичині польського князя Лешка. Сама поява легата могла бути реакцією папи на пагубні дії у питаннях унії, яку проводила угорська адміністрація Коломана. У своєму листі до

папи Андрій II нарікає останньому на Лешка краківського, який не сприяє утвердженню угорського принца на галицькому престолі. Отже, така перепалка у листуванні Андрія II з Папою Римським і Лешка з папою дає нам можливість припускати, що папа знав реалії угорського релігійного реформування в Галичині через Лешка краківського, який скаржився папі за порушення Андрієм II Спільської угоди. І дійсно, хвилюватися Лешкові краківському було чого, адже угорське королівство часів Андрія II було могутньою, сусідньою з Польщею державою, яке поширило свій вплив на схід і було ініціатором утворення Галицького королівства з угорським ставлеником на чолі, що становило Польщі загрозу й ізолювало її від України-Русі [2, с. 62–65].

У зв'язку з цим на початку 1217 року Лешко звернувся до новгородського князя Мстислава Мстиславовича Удатного з такою пропозицією: «Ти брат мені є піди і сядь в Галичі». У краківського князя був дуже цікавий план: якщо Мстислав здобуде Галич, то як людина нова в Галичині шукатиме підтримки в боротьбі проти Угорщини і в кінцевому результаті нікого в союзники не знайде, окрім нього, Лешка, а це дасть можливість за поступливості Мстислава втручатися у внутрішні справи як сусідньої Волині, так і Угорщини. Лешко розумів, що Мстислав як людина нова у Галичині задля свого утвердження в ній піде на союз з останнім і визнає зайняті Лешком прикордонні волинські землі, а можливо, віддасть йому Перемишльське князівство [9, с. 201; с. 130–142].

У цей же час до запрошень Мстислава посісти галицький престол у Галичі приєдналася і торгово-реміснича знать Галичини, яка найбільше потерпала від насильницької унії. Згідно зі свідченнями джерел ми бачимо, що самі галичани у зв'язку з насильницькою унією короля Коломана, вигнанням єпископів і священників із церков шукали могутнього руського князя, щоб звільнитися від насилля латинників. Як зауважував В. М. Татищев, спираючись на джерела, які до нас не дійшли, декілька добропорядних громадян, що берегли любов до своєї батьківщини, Галичини, до своїх законів і до руської віри, таємно на завдання громади міста Галича вибралося до Смоленська до Мстислава Романовича і просило його на галицьке князівство, однак останній був хворий і відправив послів галицьких до брата свого Мстислава Мстиславовича в Новгород і просив його очолити похід у Галичину, обіцяючи допомогу [12, с. 189–190; с. 130–142]. Сам же Мстислав Мстиславович, наголошує невідоме татищевське джерело, жаліючи Галицьке князівство і не можучи без плачу чути частих від галичан скарг, не довго зволікав, обладнавши дружину, швидко виїхав для з'ясування питання із Новгорода до Києва, щоб із Мстиславом Романовичем порадитися, як постаратися, щоб Галич від таких утисків вивільнити. Приїхавши в Київ, Мстислав Мстиславович домовлявся з Мстиславом Романовичем, як би галичанам допомогти звільнитися від насилля угрів. На жаль, війну через незгоду чернігівських князів виголосити не змогли. Вирішили тільки послати до короля галицького послів з вимогою припинити релігійні утиски галичан. Основними пунктами вимоги було те, щоб «Коломан католицьке

духівництво вислав, а православне знову прийняв і сам по обіцянці закон руський прийняв, бо його невиконання клятв і обіцянок князі руські терпіти не будуть». Коломан же, як свідчить невідомий татищевський літописець, «від прийняття закону руського відрікся, притіснення галичан повважав як брехню і наклеп, вимагаючи від посла, щоб тих, хто скаржились, йому об'явив, чого посол не зробив». Нічого не добившись, посол від усіх князів руських повернувся до Києва. У цьому ж таки 1217 році Мстислав Удатний повернувся до Новгороду [12, с. 200–201; с. 130–142]. В цей же час рухом новгородського князя Мстислава на південь зацікавився польський князь Лешко, який, дізнавшись про невдалі переговори руських князів з галицьким королем Коломаном і про відхід у Новгород Мстислава Удатного, вирішив задля заохочення останнього сам звернутися з пропозицією союзу в боротьбі за Галич: «Брат ти мені, – наголошував у посланні краківський князь Лешко, – піди сядь у Галичі». У польського князя, наголошував М. Ф. Котляр, був хитрий план. Якщо Мстислав з усією новгородською військовою силою вижене з Галича короля Коломана, то як новий володар Галичини шукатиме для протидії Угорщині і настроєним проугорськи боярам союзників, а оскільки могутніх союзників по сусідству, на яких би можна було опертися, немає, окрім нього, Лешка краківського, то Мстислав так чи інакше та піде на союз з ним, а це дасть можливість постійно втручатися у внутрішні справи Галичини і Волині і що головне – закріплювати в цих князівствах польський вплив. Отже, як бачимо за зіставленням польських і угорських джерел, наші західні сусіди, коли не могли військовим шляхом заволодіти порубіжним регіоном України-Русі, то намагалися впливати політичними й економічними важелями своєї влади на ці регіони, а отже Лешко своїми політичними і дипломатичними діями намагався витіснити з Галичини угорський політичний вплив і замінити його польським за допомогою самої ж руської збройної сили. Однак Мстислав Мстиславович Удатний, зайнятий справами в Новгороді, де бояри за могутністю і схильністю до інтриг мало чим поступалися галицьким, знаючи, що король Коломан за підтримки бояр та угорського війська утвердив свої позиції в Галичині, відібравши західну її частину від польського володаря, не поспішав прийняти Лешкову пропозицію. Справа погіршувалася ще й тими обставинами, що в цей же час король Коломан з допомогою злученого угорсько-боярського війська зумів припинити повстання в Галичині й остаточно утвердитися, як наголошує М. Ф. Котляр, на «своєму опереткованому королівському престолі» [7, с. 52; с. 130–142]. Однак у Новгороді, як і в Києві, переоцінили сили Коломана. Скоріше за все походу в Галичину руських князів не відбулося через протидію союзних Коломанові чернігівських князів. Очевидно, що похід руських князів і саме повстання проти Коломана в Галичині припинили б володарювання останнього. Аналіз джерел дає право наголошувати, що Коломанові потрібно було витратити багато зусиль для заспокоєння Галичини. М. С. Грушевський з цього приводу наголошував, що королеві Коломану допомоги чекати було ні від кого, – у цей

час його єдиний надійний союзник, батько, угорський король Андрій II перебував з усім добірним угорським військом у хрестовому поході в Палестині. Джерела дають право говорити, що під час його відсутності у 1217–1218 роках його власна держава прийшла до повного розладу, й у зв'язку з цим Галицьке королівство не могло сподіватися на допомогу з боку союзної Угорщини. І хоча галицький король Коломан вправно вів переговори з руськими князями і з надмірними зусиллями придушив повстання, однак протистояти випробуваному в боях війську Мстислава він не міг, і коли йому прийшла звістка про похід Мстислава, він не мав іншого способу, як зашахувати Мстислава Данилом, тобто піти на союз з волинським князем. Однак Данило Романович зайняв вичікувальну позицію, не став утручатися в цю війну [1, с. 35]. Як свідчить Галицько-Волинський літопис, Данило не встиг приїхати, коли Мстислав, зібравши біля Києва ратників, взявши із собою полки двоюрідних братів, форсованим маршем увійшов в Галичину. Галицький король Коломан, його воєвода Бенедикт і голова боярської ради Судислав, будучи виснаженими по внутрішній війні, покинули перед наступаючим Мстиславом Галичину й утекли до Угорщини. Таким чином, наголошував М. С. Грушевський, Мстислав без бою на початку 1219 року зайняв Галицьке королівство [1, с. 67].

Однак В. Н. Татищев, який мав при написанні своєї праці джерела, які не дійшли до нас, зауважує з цього приводу, що не так просто і швидко король Коломан покинув своє Галицьке королівство. В Європі королівство означало державу, а титул короля діставався обранцям нелегко, що робить свідчення В. М. Татищева достовірними, а отже достовірними в контексті нашого дослідження. З них нам стає ясно, що король Коломан захищав своє королівство, допоки це дозволяв йому робити тверезий глузд воїна і політика, і не збирався покидати Галичину через сором перед підданими. Невідомі джерела В. М. Татищева свідчать, що коли коаліція руських князів підійшла до Галича, то король Коломан вийшов проти них з усім своїм військом. І був між ними, як свідчить татищевське джерело, жорстокий бій, переможцем у якому стала ніч, яка і роз'єднала обидві сторони. Та король Коломан, побачивши, що галичани не билися як потрібно, і боячись, що у другому бою може зазнати поразки, вночі відійшов до Галича, де, побачивши великі втрати у війську і зрозумівши, що неможливо захищати місто, з усіма вірними йому боярами відступив до Угорщини для поповнення війська. Через три місяці король Коломан на чолі великого війська знову повернувся з Угорщини в Галичину і зайняв її без бою [12, с. 207; с. 130–142].

Український дослідник М. Ф. Котляр вважає, що і сам Галич король Коломан без бою не здав, а захищав його, допоки вистачало військового хисту, що тільки внаслідок тривалої облоги, частих штурмів Мстиславові удалося здобути місто [7, с. 54; с. 130–142].

Отже сукупність джерел і висновків учених яскраво нас переконує, що король Коломан зовсім не втікав з Галичини, що перемога дісталася Мстиславові з великими труднощами, що, зайнявши Галичину і

не маючи опори в ній, Мстислав Мстиславович узяв курс на співпрацю з боярами. В цей же час після ряду військових поразок на Волині, розуміючи, що і після них він не може впливати на хід подій у Галичині, він, забувши образу, завдану йому угорським королем Андрієм, який за радою бояр відібрав у нього західну Галичину на користь сина, галицького короля Коломана, стає ініціатором відновлення угорсько-польського союзу. Лешко краківський прекрасно розумів, що король Угорщини Андрій – це політична і військова могутність у Центральній-Південній Європі і що вся ця його могутність знову готується до походу в Галичину для відновлення Галицького королівства та його володаря Коломана I. Краківський володар добре розумів, що після поразки від волинського князя про будь-яку частину в Галичині на переговорах з Андрієм не може бути й мови. Угорський король Андрій II вважав Галицьке королівство внаслідок благословення Папою Римським як верховним володарем союзу католицьких держав безпосередньою власністю свого сина, галицького короля Коломана. Готуючись до широкомасштабної військової кампанії, стягуючи всі наявні війська від Адріатики до Карпат і Буди, Андрій II, однак, радий був заяві сусіда і свата, який заявив: «Не хочу частини в Галичині, але дай її зятеві моєму». Наявні європейські джерела свідчать, що така ретельна підготовка Андрія II до походу в Галичину була не простою випадковістю. Втрату Галицького королівства, тобто вихід останнього із союзу католицьких держав, він вважав особистою образою, соромом перед центральноєвропейськими і західноєвропейськими володарями та Папою Римським. У цей же час Андрій II розглядав польську силу як допоміжну і серйозно не брав до уваги поляків у майбутній кампанії. Андрій II розумів, що найкращі польські сили втрачені у битві при Сухій Дорогві і що Лешко не зможе зібрати для походу в Галичину значні військові сили. Однак Андрій II пішов на злуку з Лешком лише з політичних мотивів. Вони обидва зрозуміли чимраз більшу могутність волинського князя Данила і можливість останнього відновити єдність староукраїнської держави. Вони, як наголошує М. Ф. Котляр, зуміли розгледіти у вісімнадцятирічному Данилі грізного суперника, досить небезпечного, що перед ним виглядали блідими знаменитий своїми ратними подвигами Мстислав Мстиславович Удатний, і вправний інтриган белзський князь Олександр, і київські й чернігівські князі, оскільки останніх турбувало лише власне благополуччя. Данило Романович як нащадок Мономаха ставив перед собою набагато благороднішу мету – відтворення могутності України-Русі, як економічної, так і політичної. Данилові потрібна була єдина Русь-Україна для відсічі нападів зовнішніх ворогів, і в першу чергу польських і угорських феодальних держав [7, с. 59; с. 130–142].

Щоб не допустити такого злучення староукраїнських земель в одну монолітну державу, з'єднали свої сили угорський король Андрій II і його сват краківський князь Лешко. Але не дрімав і волинський князь Данило. Дізнавшись, що після поразки польський князь Лешко став старанно готуватися до походу в Галичину, Данило Романович вирішив

нейтралізувати останнього. Справу polegшив укладений у 1219 році союзний договір з литовськими князями. Після ряду просьб Данила сміливі литовські князі почали спустошувати польські землі, що відривало сили Польщі від втручання у внутрішні справи України-Русі, тому, очевидно, краківський князь ставав ще більшим прихильником походу в Галичину. Польські й угорські війська, військові загони бояр галицького короля Коломана з'єдналися і раптово, несподівано для Мстислава рушили на Галич з такою блискавичною швидкістю, що Мстислав був не готовий, щоб дати відсіч ворогові. Об'єднаною армією керував сам галицький король Коломан, який повів усі свої наявні сили на Перемишль, яким тоді від імені Мстислава володів тисяцький Юрій. Останній, побачивши таке могутнє військо, швидко зібравшись, утік з Перемишля, а саме місто відкрило ворота перед галицьким королем Коломаном. У цей час, як свідчать джерела, сам галицький володар Мстислав був на з'їзді князів у Києві. Дізнавшись про наступ грізного противника, він для захисту Галичини відрядив своїх найдосвідченіших воєвод: Дмитра, Мирослава і Михалка Глібовича з передовими полками, щоб перепинити просування ворожих військ до Городка. Обидва війська вилаштувались під стінами міста, і закипіла кровопролитна битва, в якій вислане Мстиславом військо було повністю розбите, воно розділилось на два загони і почало рятуватися втечею. Коломан, отримавши перемогу, не розпорошуючи свої військові сили, почав переслідувати відступаючі загони, очолювані воєводами Дмитром, який відступав у напрямку річки Зубри, і Михайлом Глібовичем Скулою, який відступав до м. Щирця. Військо Коломана догнало воєводу Михайла Скулу під Щирцем, знову з ним вступивши в бій, наслідком якого був повний розгром його корпусу. Сам Михайло Скула загинув як витязь на полі бою, три золоті чопи – гривни, що прикрашали його груди на знак особливих заслуг, і голову було піднесено як трофей королеві Коломану. В цей же час, коли все Коломанове військо переслідувало корпус Михайла Скули, другий воєвода Мстислава Дмитро без перешкод просувався до річки Зубри, на лівому березі якої розташувався табір князя Мстислава, який із з'єднаними військами волинських князів Данила і Василька, а також белзьського князя Олександра намірявся йти під Городок. Дізнавшись від Дмитра про нещасну кровопролитну битву під Городком і переконавшись, що ворог має для подальшого ведення війни значну моральну перевагу, Мстислав Удатний вирішив вести оборонну війну. У зв'язку з обраною тактикою ведення війни він доручив своєму зятєві захищати столичний Галич, белзькому князеві Олександру – своє князівство, а сам відправився на південний схід Галичини до Теревовлі, Кам'янця, Микулина, Бакоти збирати великі сили для дальшого ведення наступальної війни [2, с. 70–72]. У цей же час Данило Романович із своїм волинським полком зачинився в Галичі і готував місто до тривалої оборони. В цей же час угорсько-польсько-галицька армія просунулася до міста, де в його околиці під стінами, а особливо в урочищі Кривавому Броді відбулася битва. Князеві Данилові вдалося добре організувати

наявні військові сили, тому битву на Кривавому Броді він виграв, що заставило більші війська Коломана відступити. Однак коли Данило перейшов у наступ, то виявилось, що сили в нього, щоб битися з добре вилаштуваним угорським військом, занадто мало, що змусило його відступити до міста. Після його відступу місто взяли в облогу, яка затягнулася до кінця осені. Холод, голод і мороз почав знесилювати обложених. У цей же час Мстислав, знаючи, що місто тримається, зібрав нове військо і вирішив допомогти обложеним. Однак Коломан, дізнавшись про удар у спину Мстислава, вирішив зняти облогу і швидким маршем кинувся на Мстислава з метою перемогти його або прогнати. Ця військова операція Коломана застала Мстислава зовсім неготового до битви, і йому довелося рятуватися втечею, як каже літопис: «Коломан прогнав його з землі». Відступаючи перед значно більшою силою і розуміючи, що він не зможе звільнити столицю Галич, Мстислав відправив гінця до Данила, наказуючи йому покинути Галич, не морити галичан голодом і приєднатися до його війська. Виконуючи волю тестя, Данило разом з воєводами Дмитром і Глібом Веремійовичем, пробившись скрізь облогу, поспішив на з'єднання з Мстиславом. Хоча Данило з честю відстоював Галич, однак Мстислав не зумів надати йому допомоги, мало того, він у той час, як Данило по-геройськи захищав Галич, не зумів як слід організувати військові сили Галичини і зазнав поразки від Коломана. В цей же час король Коломан, просуваючись в Подністров'я, у невеликих містах і містечках залишав свою адміністрацію, що видно із факту відступу Данила від Галича. Як свідчить Галицько-Волинський літопис, коли Данило в 1223 році відступав з обложеного Галича і проїжджав з дружиною біля міста Толмача, то Толмацький боярин Володислав Вітович, будучи вірним королеві Коломану, напав на князя Данила із своєю дружиною, та був відбитий. Однак Данилові довелося покинути околиці Толмацької волості і відступити до Кучелмина, де він з'єднався з Мстиславом. Така повна поразка Мстислава і Данила, однак, не пригнітила їх. При зустрічі, щоб підняти бадьорість і бойовий дух, будучи в Кам'янці-Подільському, Мстислав зустрів Данила з особливими почестями. Як зауважує літописець, Мстислав обдарував зятя великими дарами, великим і красивим конем своїм і велів йому йти у Володимир для захисту волинського князівства: «Поїдь княже у Володимир, а я поїду в половці, щоб помститись за сором свій». Вихід Данила з Галича знеславлював його як князя перед галичанами і зменшував шанс у майбутньому на королівський галицький престол. Мужня оборона міста і відбиття Коломана підносили і без того високий авторитет Данила перед галичанами. Сам факт, що Данило Романович протягом усього літа й осені 1218 року успішно захищав місто від Коломанової облоги, пробуджував задрість у Мстислава і його боярського оточення. Коли Данило з честю відстоював Галич, то Мстислав, розбитий Коломаном, немовби зневірився в можливості захисту міста. М. Ф. Котляр вважає, що Данило ще довго міг захищати місто, його успішні вилазки знесилювали військо Коломана, однак бояри, налякані зростанням авторитету Данила серед га-

личан настояли на тому, щоб Мстислав повелів зятеві, щоб той здав місто ворогові. Бояри, бачачи як Данило закріплюється в місті, як городяни підтримують його і слухаються в усьому, вирішили, що нехай Галич дістанеться ворогові, та не Данилові, в особі якого вони бачили ще лютішого ворога ніж Коломан [7, с. 60; с. 130–142].

Отже, як бачимо, політичні суперечності між руськими князями привели до того, що король Коломан знову утвердився в Галичині. Галицький літописець засуджує вчинки Мстислава, показує, що останній був недалекоглядним політиком і як правильно виразився М. С. Грушевський, «глухим зняряддям у руках галицьких бояр». Мстислав, заважував російський учений С. М. Соловйов, не розумів стародавнього галицького порядку, стародавньої галицької державності. Позбавлений галицького престолу, він перетворився на мандрівного героя, покровителя пригноблених, без усякого державного розуміння, й отримавши в дорадники досвідчених у політичних інтригах галицьких бояр, які жонгливали галицьким престолом на свій смак, повністю підкорився їм. Самі ж бояри були вже настільки європеїзовані, що більше тяглися до влаштування державного життя угорського і польського, ніж руського, і тільки геройські поривання Мстислава заставляли рахуватися їх з немеркнучим авторитетом руського героя. Однак, наголошував С. М. Соловйов, вплив державного порядку Польщі й Угорщини був дуже відчутним явищем у Галичині і на Волині, тому Мстиславу доводилося з цим не тільки рахуватись, а навіть наслідувати [11, с. 125–126; с. 107–174].

Однак, наголошував дослідник, після поразки від Коломана Мстислав не поспішив до половців, як сказав Данилові, а пішов знову на північ, у Новгород, який звільнив від засилля Ярослава Всеволодовича, виграв Липицьку битву над останнім, і тільки після цього з новгородською підмогою з'явився на півдні, в половецьких степах, де почав набирати половецьку рать для походу в Галичину [11, с. 604–605; с. 107–174].

У цей же час, у жовтні–грудні 1219 року, король галицький Коломан І у супроводі сильного угорсько-польського війська знову вступив у Галич і розіслав посадників по всій Галичині. Утвердившись на галицькому престолі, Коломан вирішив остаточно утвердитись і в усій Галичині. Як свідчать джерела, його утвердження проходило досить жорстокими методами, оскільки невідомі джерела, наведені В. М. Татищевим, наголошують, що «галичани зазнали від угрів великих утисків, у зв'язку з чим прислали до великого князя Мстислава Романовича двох знатних людей із скаргою на короля Коломана, який переступив свою клятвену обіцянку, віру їх відхилив, церкву соборну на латинську перетворив, а священників прогнав, багато бояр і купців знатних замучив, майно їх розграбував, а багатьох умертвив, примушуючи до віри латинської. Князь великий у зв'язку з цим послав послів скликати в Київ усіх князів на раду, оголосив їм про всі галицькі справи, заявив, що галичанам потрібно надати допомогу. Після довгих переговорів усі князі згодилися йти походом на Галич, звільнити його від католицького гніту і посадити у ньому

руського князя, або заставити короля Коломана прийняти закон і віру руську, а католиків з храмів вигнати, у зв'язку з чим почали збирати військо». У зв'язку з цим великий київський князь Мстислав Романович послав до Коломана в Галич посла, який мав йому передати, «щоб Коломан закон католицький облишив, а закон грецький прийняв і латинських попів вигнав, а церкви руському духівництву повернув і в єпископа влади не відбирав. А якщо цього не захоче, велів йому мирні грамоти віддати і війну оголосити». Галицький король Коломан, отримавши послання від усіх руських князів, швидко послав посла в Угорщину просити допомоги, а також у Польщу до тестя свого краківського князя Лешка. І обидва швидко направили до нього свої полки [12, с. 210–211; с. 130–142].

З цього приводу російський учений М. Карамзін зауважував: «...союзні до Галицького королівства Угорська і Польська держави, отримавши звістку про послання всіх руських князів, вирішили підсилити галицького короля новими своїми полками і полками богемського королівства, які були прислані з призначенням новим воєводою баном Фільнієм». Цей воєвода, як називав його галицький літописець «прегордий Філя», за прагнення «охопити землю і висушити море, що так само неможливо, як ворогові назавжди оволодіти Галичем», мав велику ненависть до всього староукраїнського, часто повторював: «Гострий меч, швидкий кінь – і Русь біля моїх ніг». З того часу, як бан Фільній почав командувати столичним галицьким гарнізоном, він ужив ряд заходів, щоб укріпити там становище королівського війська. У зв'язку з цим він побудував фортецю на церкві Богородиці, яка мала стати міцною цитаделлю в самому Галичі. Після побудови цитаделі й укріплення в Галичині він вважав, що основне завдання його діяльності, – це підпорядкування галицькому королівству Волині. Переконалий, що «гострим мечем і швидким конем він завоює всю Русь», бан Фільній відправився в похід на Волинь разом з полком свого тестя великого галицького боярина Судислава і полками інших бояр. Завоювання Волині він ставив головним завданням у зміцненні авторитету Галицького королівства [6, с. 454–455; с. 130–142; с. 161–167].

Цікаво, що частина боярства Галицького королівства вирішила не брати участі в поході, як зауважує літописець: «...а інші розбіглися по своїх волостях і не пішли у похід через прегордість Філі» [10, стб. 735].

У цей же час руські князі, дізнавшись про експансію короля Коломана на Волинь і можливість втратити останню, вирішили об'єднати зусилля для боротьби з угорським пануванням у Галичині. Джерела, опрацьовані В. М. Татищевим, наголошують, «що для боротьби з угорським пануванням було зібрано 50 тисяч воїнів і запрошено 25 тисяч половців. Усіх князів, що виступили у похід в Галичину, було 17, це: Володимир Рюрикович із Овруча, Мстислав Давидович Смоленський, Мстислав і Ростислав Мстиславовичі з турівськими і луцькими полками, Ярослав Мстиславович переяславський, Мстислав чернігівський, Данило і Василько волинські, Мстислав Мстиславович з братом і іншими князями. Дізнавшись про похід руських князів, галицький король

Коломан знову послав в Угорщину і Польщу просити допомоги, і угорський король і польський князь самі явилися з великими військами. Руські князі, розділившись полками, почали просуватись до ріки Серету, де зустріли угорську сторожу, і Мстислав Мстиславович з Ростиславом, напавши раптово на них, багато повбивали, а решту полонили, однак частина угрів втекла і сповістила короля Коломана і князя Лешка про наступ руських князів. Тоді великий князь, дізнавшись, що князь польський Лешко прийшов з усіма своїми полками на допомогу Коломану, і боячись, щоб руські витязі великої кількості рицарів не перелякалися, сам ішов усю ніч з полками, щоб не дати уграм і галичанам з поляками з'єднатися. Як стало сонце сходити, руські почали зближуватися з неприятелями. Угри стояли в бронях, як лід, блискучих, на правому крилі стояв князь польський Лешко з усіма своїми полками, король Коломан усередині з уграми, а на лівому крилі – воєвода Батур з галичанами. Війська зблизились, і битва закипіла. Спочатку поляки напали на Мстиславичів і ледь їх не перемогли. На допомогу приспіли половці, які почали завзято їм допомагати, що зупинило стрімкий наступ поляків. На другому крилі в галичан ні з однієї сторони міцно не наступали, оскільки болото заважало битві. У цей же час у великого князя в центрі розпочалась жорстока битва. Мстислав Мстиславович, бачачи багатьох своїх побитими, доручив братові Ростиславу керувати битвою, а сам з половцями пішов поляків утримувати. Взавши у половців 2 тисячі найкращих бійців і невелику частину своїх дружинників, обійшовши поляків, ударив їм у тил. Поляки, бачачи силу велику в тилу, повернулися на Мстислава, а Ростислав, бачачи їх повернутими, сильно натиснув на поляків, що привело до повного розгрому поляків. Тоді руські взяли головний польський стяг і тримали його піднятим. Поляки думали, що тут бути їхньому князеві Лешку, і направлялись до стяга, в цей же час руські їх ловили, як птахів на приманку. Тоді угри Володимира Рюриковича збили, і ледь князь великий утримався із своїм полком, б'ючись що є сили. Тоді чернігівський князь Мстислав галичан одолів, але не гнався за ними, а повернув у тил угорському війську. В цей же час і Мстиславові полки, що за поляками не погнались, повернули на полки угорські і почали рубати і полонити угрів. Король Коломан, бачачи крайню свою погибель, пішов у Галич і заперся в ньому» [6, с. 455–456; с. 130–142; с. 161–167].

Джерела, опрацьовані В. М. Татищевим, наголошують, що «у цій жорстокій битві одних угрів було вбито 20 тисяч, полонено більше, ніж їх могло утекти. Від руських у битві загинув брат великого князя, і Святослав Володимирович, і більше як 3 тисячі воїнів, і тисячу половців, багато князів ранені були. Великий князь ранений був у стегно, Володимир Рюрикович двома стрілами в ногу, Мстислав Мстиславович двох коней утратив, але ранений не був. Закінчивши битву, руські князі пустили половців за уграми і поляками, а самі з усіма полками обступили Галич і стояли навколо нього 17 днів, намагаючись його взяти приступом щодня, разом з тим перекопуючи ріку і відводючи від міста воду. І

як воду від міста відвели, у той же час у місті сталася велика пожежа, а полки все йшли на приступ. Король Коломан, бачачи своє нещастя, вислав знатних мужів просити миру. Князь великий скликав усіх князів і заявив їм про те, що Коломан попросив миру. І порадившись, вони повважали підписати мирний договір на таких умовах, щоби Коломан і його батько навечно відреклися від Галича і заплатили за збитки 75 тисяч фунтів чистого срібла, тобто 15 тисяч гривень, і доки не заплатять, то бути Коломану з дружиною полоненим у великого князя. Однією з умов договору було звільнення полонених з обох сторін. Попів латинських, через яких так багато галичан погинуло, віддати на суд єпископу галицькому. Й усе це разом дораджене послали зі своїми боярами до Коломана. Коломан, утвердивши все це клятвою, велів ворота відкрити. У зв'язку з цим Мстислав Мстиславович був посланий у місто і взяв Коломана з дружиною і з усім його майном і вивів з честю до великого князя. І того ж дня Коломан послав в угри посла до отця свого просити про свій відкуп. Галич же віддали за показну хоробрість Мстиславу Мстиславовичу, польських полонених Володимирі Рюриковичу за великі його притерпіння. Він же взяв за них 20 тисяч гривень – тисячу фунтів срібла. І так усі розійшлися кожен у своє володіння. А половців князь великий обдарувавши, дав їм на дорогу обіцяне із пожитків угорських і польських і відпустив через поле, а Коломана відіслав під великою вартою на заслання в Торчевськ». У 1221 році, свідчить невідоме татищевське джерело, «прийшли у Київ послы угорського короля, привезли до великого князя договірне срібло і великі дарунки. При цьому угорський король прислав досить дружнього листа і просив відпустити його сина, переконуючи великого князя, що він і його діти договір учинений між королем і великим князем у цілості збережуть. Князь великий і його діти, прийнявши послів як годиться, послав свого сина в Торчевськ і велів Коломана зо всіма його пожитками провести до угорського кордону з честю і всякими потребами. А срібло взявши, великий князь залишив собі тільки третину, дві частки розділив і розіслав усім князям. І так сидів Коломан у Торчевську рік і два місяці, а як прибув у Галич, то Мстислав Мстиславович прийняв його з честю, віддав дочку свою Марію за Андрія угорського, брата Коломана, а Галич погодився уступити Коломану, взявши за Галичину срібло» [12, с. 212–213; с. 130–142].

Отже, боротьба за Галич, вивіщена західноєвропейською системою влади і піднята до рівня незалежної держави, не вщухала. Держави Угорська, Польська, Українська втягували в кровопролитну битву чимраз нових союзників. Свого часу російський історик Н. М. Карамзін так коментував цю битву і хід історичних подій в Україні-Русі: «...король Коломан, угри і галицькі бояри прекрасно бачили наростаючу війну з усіма володарями Русі, вони розуміли, що руські князі не змиряться з утисками в Галичині руської віри, їм було соромно, що Галичина, таке могутнє і багате князівство, стала з приходом угорської династії католицькою державою, майже відірваною від православного світу. Те, що

король Коломан хазяйнував у Галичині як володар католицької держави, було причиною консолідації руських князів навколо метрополії староукраїнської держави Києва». Були і такі князі, які були духом на боці галицького короля і сприяли утвердженню королевича в Галичині. В цей же час Коломан, заздалегідь розуміючи, що рано чи пізно йому доведеться воювати з усіма руським князями, з самого початку свого володарювання в Галичині вважав за потрібне утвердити себе релігійно. Посиливши свою владу присланими католицькими володарями угорським, польським і чеським полками, він рішуче почав упроваджувати унію, яка мала стати його гарантом у подальшій боротьбі з православним світом. Можна наголосити, що перед вирішальною битвою за Галичину Коломан зі свого боку консолідував усю наявну католицьку силу, а володар України-Русі великий київський князь – усю православну, а отже битва, яка закінчилась у Галичині поразкою Коломана, ще досі не отримала належної оцінки в історичній науці. З руського боку у ній узяли участь усі наймогутніші князі, з другого боку в ній узяли участь усі наймогутніші католицькі володарі – угорський, польський, чеський і галицькі бояри. Зауважмо, що кровопролитна битва ще невідомо, як би закінчилась, якби не полководський талант Мстислава Удатного, який у фатальний час битви зумів з відбірною дружиною і половцями завдати разючого удару з тилу, що розсіяло угорське військо, яке було основним у цій битві. Розстроєний Мстиславом військовий порядок угорського війська, наголошував М. Н. Карамзін, не змогли вже налагодити від безладдя найталановитіші угорські полководці, угри були вразливі з усіх боків для руських стріл і сулиць, у зв'язку з чим падали мертвими цілими рядами, в паніці і сум'ятті, що охопили військо, й сам полководець їхній «прегордий Філя» незчужся, як потрапив у полон. В аналогічному становищі опинилися і поляки, яких половці брали в полон, а руські, розвивши захоплену польську хоругву, заставляли повертатися до неї польських воїнів, яких убили біля неї без числа. Кровопролиття було жахливе, стогони нещасних жертв було чути в Галичі, трупи лежали купами на широких просторах придністровських долин. Ходом усієї війни повністю керував князь Мстислав Удатний. У той час, коли великий князь у центрі битви був повністю зв'язаний відбірним угорським військом, Мстислав Удатний міг маневрувати резервами і направляти їх у найнебезпечніші місця битви. Мстислав, як наголошує татишевське джерело, намагаючись бувати всюди, загубив двох коней у цій кровопролитній битві та зумів завдати вирішального удару, що привело до повної поразки військ короля Коломана. Коломан, бачачи поразку, з рештками військ відступив у Галич. Однак довго утримувати місто Коломанові не вдалося. Вдало зроблений під стінами міста підкоп дозволив руським князям швидко взяти місто. Тоді король Коломан із своєю добірною дружиною відступив в останню цитадель, яку було споруджено на храмі Богоматері, і з гордістю відхилив бажання Мстислава зустрітися з ним і вести переговори. Однак через декілька днів заморені спрагою і голодом угри на чолі з Коломаном здалися. Князі руські вже

не хотіли чути про милосердя. До Мстислава, наголошував дослідник, підвели нещасного, замореного голодом і спрагою Коломана і його юну дружину Соломею в сльозах і розпачі, і він велів їх з міцною сторожею відправити в Торчевськ, а угорських баронів з жінками та дітьми віддав як полонених своїй дружині й половцям у нагороду за виявлену мужність. Тільки славний архієпископ Краківський літописець Калдубко і канцлер польський Івон, і сам краківський князь Лешко зуміли уникнути полону передчасною втечею з поля бою. Польські і литовські хроніки наголошують, що самолюбство Мстислава було настільки велике, що, зайнявши Галич, він «вінчався Коломановою короною на короля Галичини». Польсько-литовські джерела, наголошував М. М. Карамзін, підтверджує і автор нашого Синопису, який так писав про Мстислава: «...вінчаний був він єпископами вінцем царським і проголошений був царем усієї Галичини» [6, с. 455, с. 596; с. 130–142; с. 161–167].

Таким чином, зауважував Д. Зубрицький, Мстислав, удруге заволодівши галицьким престолом, задля того, щоб сусідні західні володарі не зазіхали на Галичину, вирішив урівняти себе з сусідніми володарями королем угорським і богемським і коронувати себе золотою короною Коломана, прийнявши титул «царя галицького» [2, с. 80]. Отже коронація Мстислава на короля Галичини була крахом релігійної політики унії галицького короля Коломана. Останній, як бачимо, бажав упроваджувати унію лише політичним шляхом застосування військової сили, що привело до повного краху. Однак був і інший шлях проведення Собору церков, згідно з яким церкви Римська і Галицька мали внаслідок компромісів добровільно з'єднатися під зверхністю римського архієрея, на чому настоював папа, пославши в Галичину легата, який пропонував упроваджувати унію внаслідок проведення Собору церков, однак так бажав папа, посилаючи для розв'язання цього питання легата в Галичину, та угорський і польські можновладці, у таборі яких теж не було єдності. Розпаливши в Галичині релігійну війну, вони відкинули саму ідею злучення церкви ще майже на 40 років. Не виключено, що формально займаючись впровадженням унії, угорські і польські феодали мали свої суто економічні цілі, бажаючи тільки власного збагачення, оскільки Галичина, багата своїми родючими землями, повними різноманітного звіра лісами, величезними покладами кам'яної солі, була таким ласим шматком, що католицькі союзники готові були не перестаючи, не дивлячись на військову поразку, продовжувати плести інтриги навколо Галичини, прикриваючись релігійними гаслами унії церков. Політична ситуація нестабільності з могутніми західними сусідами вимагала того, щоб таке складне питання безболісно було розв'язане. Андрій II король угорський, хоча розгромлений був у Галичині, однак не покидав надії знову розпочати війну за втрачений королівський трон свого сина. Польський князь Лешко, теж з усіма своїми полками, приєднався до союзу з Андрієм. У цей же час Андрій прислав до Мстислава свого посла, вельможу Яроша з погрозою, що якщо Мстислав не видасть сина, то він піде великою війною. У своєму посланні Андрій II заявляв Мстиславу,

щоб останній швидко прислав Мстиславу сина й усіх полонених, а якщо не захоче, то скоро побачить у Галичині численне непереможне військо угрів. Галицький володар Мстислав не перелякався залякування Андрія II і спокійно йому відповів, що «перемога залежить від Бога, і що він Мстислав надіється на Бога, що він з Його допомогою надіється приборкати гордість угорського короля». Однак Мстислав добре знав, що поразка угрів і поляків під Галичем, полон Коломана і зазнання союзниками військових і моральних втрат стали важким лихоліттям у Польщі та Угорщині. Внаслідок цієї безславної кампанії Угорщина і Польща втратили великі людські ресурси, які не могли так швидко відновитись. У цей же час ця поразка стала приводом для заворушень в самій Угорщині і Польщі. Сам Андрій II теж зазнав великих втрат у власному війську під час єрусалимського військового походу, не мав можливості і могутньої військової сили воювати проти галицького володаря. Андрій II у 1221–1222 роках унаслідок наростання феодалної війни у власній країні був змушений відійти від широкомасштабної наступальної політики на східні володіння від своєї держави, оскільки був зайнятий боротьбою з власною знаттю, якій він у 1222 році змушений був надати широкі права, закріплені «Золотою буллою», яка серйозно послабляла королівську владу в Угорщині. Усе це в подальшому, як видно із джерел, не привело до активної наступальної політики і до росту військового потенціалу Угорської держави [14, № 21; с. 130–142]. Другий сусід Мстислава галицького і союзник Андрія II, краківський князь Лешко, теж не міг вести активної наступальної політики, оскільки у двох битвах – на Волині і в Галичині зазнав великих утрат. Допомагаючи своєму зятеві галицькому королю, він здійснив похід на Волинь, який дорого вартував польському князеві. Союзні Данилові Романовичу литовські князі повністю спустошили Краківське князівство, у зв'язку з чим папа Гонорій III у 1221 році звільнив князя Лешка від хрестового походу. Наслідком постійних нападів союзних Волині литовських князів було те, що Лешко краківський у 1222 році поспішно створив мир з Данилом Романовичем, відмовившись при цьому від підтримки белзьського князя Олександра Всеволодович [14, № 21; с. 130–142]. Татищевські літописні свідчення наголошують, що Андрій II за постійні напади на Галичину, відрікаючись від останньої, за мирним договором заплатив велику контрибуцію в розмірі 15 тисяч гривень срібла. Договір, укладений Українською державою і Угорським королівством в 1221–1222 роках, назавжди припиняв утручання Угорщини у внутрішні справи України-Русі і таким чином установлював добросусідство і вічний мир [12, с. 212; с. 130–142].

Однак скоро галицькі бояри, побачивши нікчемність Мстислава, почали більшістю схилитися до думки про повернення Коломана на галицький королівський трон. Як перший крок до цього – вони вирішили схилити Мстислава до широкомасштабних переговорів з «могутнім» угорським королем. У Мстислава не було вибору, – до зятя Данила, який мав усі права на галицький престол і якого любили галичани, він

ставився вороже. В цей же час цю ворожнечу підігрівали бояри, які теж боялися властолюбного Данила, тому не бажали його на трон після Мстислава. Галицький трон, за порадою бояр, по смерті останнього не повинен був дістатися ні законному володареві галицькому королеві Коломану, ні спадкоємцеві батькової спадщини волинському князеві Данилові. Щоб назавжди припинити боротьбу за галицький стіл, боярство порадило Мстиславові вступити в переговори з угорським королем Андрієм II, видати свою дочку Марію за його молодшого сина королевича Андрія і таким чином забезпечити своїм онукам щасливе правління Галичиною. Будучи, як виразився про Мстислава М. С. Грушевський, «бездарним зняряддям в руках галицького боярства», Мстислав уступив у переговори з угорським королем [1, с. 41]. Скоро була складена «союзна угода», яка скріплювалась шлюбом королевича Андрія з дочкою Мстислава Марією. Тоді ж, по укладенню угоди, Андрій і Марія отримали в управління великий боярський центр Перемишль. У Ватиканському архіві зберігся документ, з якого довідуємося, що в 1222 році Мстислав, володар Галичини, пообіцяв видати свою дочку Марію за молодшого сина угорського короля, теж Андрія, і заповісти останньому Галицьке королівство [14, № 65; с. 130–142].

Добиваючись Галичини для спадкоємців з угорського дому, Андрій II не гребував ніякими засобами. Совість у Андрія при укладенні договору з Мстиславом, наголошував М. Н. Карамзін, була у тяжкому становищі, адже жених, щойно заручений з Мстиславною, ще раніше був заручений з єдиною наслідницею вірменського престолу. Боячись, щоб така політична акція не була викрита, угорський король вимагав, щоб папа Гонорій III скасував це заручення. Однак папа Гонорій III відповідав Андрієві II, що «Галицьке королівство не може належати його молодшому сину Андрію, оскільки належить його законному володарю королеві Коломану, зятю герцога польського Лешка, возведеного на галицький королівський трон апостольською владою». Папа наголошував, що «біда галицького короля Коломана – явище тимчасове, і не треба задля того, щоб знову включити Галицьке королівство в лоно католицьких держав створювати ще один шлюб, а слід почекати з остаточним розв'язанням цього питання». Однак Андрій II і в цьому питанні не послухався папи, він хапався за Галичину, як утопаючий за соломину. Втративши надію військовим шляхом відновити Галицьке королівство, він вирішив спробувати здобути його силою дипломатії, однак і ця політична стратегія не була досягнута через смерть Андрія II [6, с. 456–457; с. 130–142; с. 161–167].

У висновку наголосимо, що проблема відновлення Галицького королівства витала в Угорському королівстві і під час володарювання сина Андрія II, Бели IV, який по смерті короля Андрія II вважав короля Коломана єдиним законним володарем Галичини, возведеним у ранг короля Папою Римським. Це бачимо вже під час коронації на угорського короля Бели IV. У Бели теж був свій план щодо Галицького королівства, оскільки ще був живий попередній і помазаний папою галицький ко-

роль Коломан. Як свідчать угорські, польські та чеські джерела: «Бела IV у першу чергу вважає законним володарем Галичини свого брата короля Коломана I. За свідченнями угорських джерел, це ми бачимо за розстановкою васалів під час коронування Бели IV.

У висновку наголосімо, що в угорському королівстві Коломан вважався як король галицький, тобто вищий рангом васал. Данило Романович, під час коронування Бели IV – всього лиш волинський князь, і то позбавлений правлячою галицькою елітою престолу. Бела IV за життя ще його брата і помазаного папою галицького короля Коломана I не ставив у розрахунки волинського князя Данила як майбутнього володаря Галицького королівства, він надіявся, як свідчать джерела, що «силою військової коаліції західноєвропейських, католицьких володарів, передусім: Угорщини, Польщі та Чехії він виконає волю Папи Римського і поверне Галицьке королівство в лоно «союзу католицьких держав», як і його законного володаря, галицького короля Коломана I.

Однак ця мрія угорського короля Бели IV та мета усього життя його батька Андрія II так ніколи і не були досягнуті...

Цю ідею після злучення Галичини, Волині та Київщини в 1238 році в єдину Руську державу, в подальшому – в 1253 році в Руське королівство втілював визначний володар староруської держави Данило Романович Галицький, який використав угорський політичний проект утворення Галицького королівства у своїй європейській політичній ініціативі для всієї Русі-України, де після коронації Данила на короля Русі його староруська держава стає відома в Європі як Руське королівство [15, s. 2–53; s. 223–224; №336; p. 467; c. 788; c. 104].

Література

1. Грушевський М.С. Історія України-Русі. – К., 1993. – Т. III.
2. Зубрицький Д. Історія Галицько-Руського князівства. – Львов, 1853–1855. – Т. III.
3. Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія – ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V–IX ст.) // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2000. – Т. IV.
4. Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ, 1999.
5. Віктор Ідзьо. Галицька держава – процеси етнотворення і становлення (III–XII ст.). – Львів: Камула, 2005.
6. Wetner M. Merwindigere Schicksale des stiftes des stiftes und der Stadt klosternt ubung aus Urkunden gezogen, (Urkundenbuch). – Wien, 1815.
7. Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні». – Львів: Ліґа-Прес, 2007.
8. Ідзьо В.С. Українсько-угорські політичні взаємовідносини в XIII ст. // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2003. – Т. VII.

9. Ідзьо В.С. Угорські джерела епохи династії Арпадів про Україну-Русь (IX–XIII ст.) // Науковий Вісник Українського Університету. – М., 2002. – Т. II.
10. Ідзьо В.С. Дипломатичні взаємини Данила Романовича напередодні коронації // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2003. – Т. VII.
11. Ідзьо В.С. Перша Унія Української церкви з Римською в Галичині в 1214–1230 роках // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2004. – Т. X.
12. Ідзьо Віктор. Українська держава і Римська церква в XIII столітті // Історія релігій в Україні. Праці XI-ї Міжнародної наукової конференції. Львів, 16–19 травня 2001. – Книга I. – Львів: Логос, 2001.
13. Карамзин Н.М. История государства Российского. – М., 1991. – Т. II–III.
14. Ідзьо В.С. Утворення Галицького королівства. Галицький король Коломан I та процеси першої політично-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2004. – Т. IX.
15. Ідзьо В.С. Боярин Володислав Кормильчич – володар Галицької боярської республіки // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2004. – Т. IX.
16. Котляр М. Ф. Данило Галицький. – К., 1979.
17. Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. – К., 1984.
18. Ідзьо В.С. Правові, економічні взаємовідносини князів з боярством, міською громадою в Галицькій державі в XII–XIII століттях згідно зі свідченнями джерел та висновків історичної та археологічної науки // Науковий Вісник Українського Університету. – М., 2005. – Т. VII.
19. Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волинской Руси. – М., 1950.
20. Полное собрание русских летописей (далее ПСРЛ). – М., 1962. – Т. 2; М., 1965. – Т. 10.
21. Соловьёв С. М. История России древнейших времён. Сочинения. – М., 1988. – Т. 3–4.
22. Ідзьо В.С. Король Данило та Українська держава в XIII столітті (етапи політичного сходження 1205–1238) // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2001. – Т. V.
23. Татищев В.Н. История Российская. – М.-Л., 1964. – Т. III.
24. Huillard Dreholles. Examen de chartes de l'Eglise Romaine, contenes dans les ronleaux de Cluny. – Paris, 1865.
25. Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae, ed. A.Theiner. – Romae, 1860. – Т. 1.
26. Wlodarski B. Rola Konrada Mazowieckiego w stosunkach polsko-ruskich. (Arch. Tw - wa Nauk we Lwowe. Dzial, tom19, zeszyt 2. – Lwow, 1936.
27. Chronik Marci. Seria Istor. Hungaru. 2.
28. Codex Diplomat. Mas., ed Kochanowski. – Nr. 336.

29. Schriptores Rerum Hungarum ed E. Szentpetery, Budapestini 1937–1938, tt. 1–2.

**GALICH KING COLOMAN AND AND PROCESSES OF FIRST
POLITIC-RELIGIOUS OUNII IN GALICHINI IN THE FIRST
FOURTH OF XIII AGE**

V. S. Idzo

Ukrainian University, Moscow

www.u-u-m.boom.ru, E-mail: vsidzo@mail.ru

mob: (8) 097 4962240

The problem of feudal war in Galichina resulted in fascination of this component part of Russia-Ukraine by Hungarian and Polish feudal lords turns out in the article.

A basic accent is concentrated on formation of the Gadlich kingdom, the first king Coloman the First and processes of first politic-religious ounia in Galichina in the first fourth of XIII age

Keywords: *Russia-Ukraine, Hungary, Poland, Galichina, Galich kingdom, Galich, king Coloman the First, Galitsch, king of Galichina Coloman the First.*